

جمعه سبجانی تبریزی

تجزیه و تحلیل در تاریخ اسلام

چون هدف نویسندگان این مجموعه تشریح و تحلیل حقایق دینی است لذا صفحاتی چند از آن برای بیان وقایع اسلامی اختصاص داده شده است. مطالعه تاریخ و ورق زدن صفحات زندگی بشر و تحولاتی که در طول عمر انسان بوجود آمده است بر هر فردی لازم است زیرا با قورود وقت در سطور تاریخ عوامل سعادت و شقاوت گذشتگان بدست میآید، و ثابت میشود که مایه ترقی و انحطاط هر جامعه ای تحت چه عواملی است، و بالاخص تاریخ اسلام یعنی حوادثیکه در طی قرون گذشته اسلام در آن دخالت داشته است، آموختن و شناسائی آن بر افراد مسلمان ضروری است و هزاران نکتات آموزنده در بردارد. اما ناچار به شرح اولی قبل از ورود در اصل مطلب، لازم است اشاره ای بوضع تاریخی و جغرافیائی عربستان که گهواره تمدن اسلامی است نموده. سپس اوضاع عربی قبل از اسلام و آبررسی کنیم، بعداً پارعات تناسب هر يك از حوادث اسلامی را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم.

شبه جزیره عربستان

یا گهواره تمدن اسلام

***

عربستان شبه جزیره بزرگی است به مساحت سه میلیون کیلومتر مربع، واقع در جنوب غربی آسیا، یعنی تقریباً دو برابر ایران، و برابر مساحت فرانسه، و ۱۰ برابر مساحت ایتالیا و ۸۰ برابر مساحت سوئیس است.

این شبه جزیره بطور مستطیل غیر متوازی الاضلاعی است که از شمال بفرسنگین و صحرای شام، از مشرق بحیره و دجله و فرات و خلیج فارس، از جنوب باقیانوس هند و خلیج عمان، و از مغرب ببحر احمر محدود می شود.

بنابر این از طرف مغرب و جنوب بوسیله دریا، و از شمال و مشرق بوسیله صحرا و خلیج فارس محصور شده است.

از قدیم الایام این سرزمین را بسه بخش تقسیم کرده اند، نخست بخش شمالی و غربی که حجاز نام دارد، و دیگری بخش مرکزی و شرقی که آنرا صحرای عرب می نامیدند؛ سوم بخش جنوبی که به «یمن» موسوم است.

صحراهای شبه جزیره در داخل شبه جزیره صحراهای بزرگ و شنزارهای گرم و تقریباً غیر قابل سکونت، فراوانست، از این صحراها یکی صحرای «بادیه سواده» که امروز بآن «نفود» گفته میشود، و دیگر صحرای وسیعی است که تا خلیج فارس امتداد دارد، و نام امروز آن «الربع الخالی» است، و سابقاً قسمتی از این صحرا «احقاف» و قسمت دیگر را «دهنا» می گفتند.

در اثر این صحراها، نلک مساحت شبه جزیره در سرزمینهای بی آب و علف که فاقد همه گونه قابلیت است، تشکیل میدهد؛ فقط گاهی، در اثر بارندگی، در قلب صحراها آبهای مختصری پیدا شده، پاره‌ای از قبایل عرب مدت کمی شتر و دیگر چارباغان خود را برای چرا بآنجا می برند.

آب و هوا - هوای شبه جزیره در صحراها و اراضی مرکزی بسیار گرم و خشک و در سواحل مرطوب، و در پاره‌ای نقاط معتدل است، و در اثر بدی آب و هوا، جمعیت آن از پانزده میلیون تجاوز نمی کند.

در این سرزمین یک سلسله کوه هائیسست که از طرف جنوب بطرف شمال کشیده شده و آخرین ارتفاع آنها از ۲۴۷۰ متر تجاوز نمی کند.

معادن طلا و نقره و احجار کریمه (سنگهای پر قیمت) از قدیم منابع ثروت شبه جزیره بود، و در میان حیوانات بیشتر بتریت شتر و اسب می برداختند، و از مرغان

کبوتر و شتر مرغ بیشتر وجود داشت
 بزرگترین وسیله نردت امروز عربستان، بواسطه استخراج نفت و بنزینی است
 که سیل نردت را بسوی آنکشور روان میکند، مرکز نفت شبه جزیره شهر «ظهران»
 است که از پائین بآن «دهران» میگویند این شهر در کشور سعودی ناحیه «احساء»
 در حد درخلیج فارس واقع شده است.

برای اینکه خواننده گرامی بوضع عربستان بیشتر آشنا شود، بشرح سه بخش
 می‌نویسیم: ۱- «حجاز» که بخش شمالی و غربی عربستان را تشکیل میدهد، تمام آن در

کنار بصره احمر از فلسطین گرفته تا مرز بین امتداد در حجاز سرزمینی است کوهستانی که
 دارای بیابانهای کم‌بزرگ و سنگلاخ‌های زیادی باشد.

در تاریخ، این منطقه پیش از سایر مناطق اسم رسمی دارد، ولی واضح است
 که این، معلول یک سلسله جهات معنوی و دینی است، همین اکنون کعبه (خانه خدا)
 که قبله مایونها مسلمان است در آنجا میباشد.

نقطه ای که کعبه در آنجا قرار گرفته است، از سالیان قبل از اسلام، مورد احترام
 ملل عرب و غیر عرب بوده و میباشد، و بیاس احترام آن جنگ در حدود کعبه را حرام می
 دانستند، تا آنجا که اسلام نیز برای آن حدودی قابل شده است.

از شهرهای مهم حجاز، مکه و مدینه و طائف می باشد، و از سابق دارای دو
 بندر بوده یکی «جده» که اهالی مکه از آن استفاده می نمودند، و دیگری «ینبوع» که
 اهل مدینه قسمت مهمی از مایحتاج خود را از این بندر بدست می آوردند، این دو بندر
 بر کنار دریای احمر واقع شده است.

مکه معظمه
 از مشهورترین شهرهای جهان و پرجمعیت ترین شهرهای حجاز است، و در
 حدود ۳۰۰ متر از سطح دریای بلندتر است.

شهر مکه چون میان دو سلسله کوه واقع شده است لذا از دور دیده نمی شود

جمعیت شهر مکه امروز ۱۵۰ هزار میباشد. تاریخچه شهر مکه

تاریخ مکه از زمان حضرت ابراهیم (ع) شروع میشود. وی فرزند خود را «اسماعیل» بامادرش هاجر برای اقامت بسرزمین مکه فرستاد، اسماعیل در آنجا ماند و باقیبالی که آن نزدیکی ها زندگی میکردند وصلت کرد، حضرت ابراهیم علیه السلام بدستور خداوند خانه کعبه را بنا کرد و از این پس آبادی شهر مکه شروع شد. اطراف مکه بقدری شوره زار است که به هیچ وجه قابل زراعت نیست و بقول بعضی از خادو شناسان در هیچ جای دنیا نمیتوان نظیری برای سرزمین مکه از بدی اوضاع جغرافیائی پیدا کرد.

مدینه

شهریست در شمال مکه که تقریباً ۹۰ فرسنگ از هم فاصله دارند، در اطراف شهر؛ باغات و نخاستانهاست، زیرا زمین آن برای غرس اشجار، و کشت و زرع آماده تر است.

قبل از اسلام نام آن «یثرب» و پس از هجرت پیغمبر اسلام به «مدینه الرسول» اشتهار پیدا کرد، بعدها برای تخفیف ذیل آن را حذف کرده تنها مدینه گفتند در تاریخ می خوانیم که نخستین کسانی که در این مرز و بوم سکونت اتخاذ کردند طایفه «عمالقه» بودند سپس طایفه یهود و اوس و خزرج که در میان مسلمانان، بنام انصار خوانده شدند.

منطقه حجاز برخلاف سایر مناطق از دستبرد کشور گشایان محفوظ مانده و آثار تمدن روم و ایران دوامبراطوری بزرگ جهان قبل از اسلام، در آنجا دیده نمیشد زیرا اراضی لم یزرع و غیر قابل سکونت آن چندان ارزشی نداشت که تا برای بدست آوردن آن لشکر کشی کنند؛ و بعد از هزاران مشکلات که لازمه تسلط بر خاک آن منطقه بود چیزی عائدشان نشود.

در این باره داستان ذیر را بدقت مطالعه کنید، این داستان را «دو دور» نقل کرده

اد مینویسد :

در آن زمانکه «دمتریوس» سردار بزرگ یونانی بقصد تصرف عربستان وارد پترا (یکی از شهرهای قدیمی حجاز) شد اعراب ساکنین آنجا با او چنین گفتند : ای سردار یونانی چرا با ما جنگ میکنی؟! مادر در یگستانی بسر می بریم که فاقد همه گونه وسایل زندگی است ما برای اینکه سر فرمان کسی ننهیم ، چنین صحرای خشک و بی آب و علفی را انتخاب نمودیم بنابراین تحفه و هدایای ناقابل مبادا قبول بنما و از تصرف منطقه ما صرف نظر کن ، و ضمناً اگر بخواهی بر قصد خود باقی بمانی ما از همین الان ، اعلام میکنیم ، که در آینده نزدیک چهار هزاران مشکلات و مصائب خواهی شد و بدان که «بطلی» از طرز معیشت خود دست بردار نیست و اگر بعد از طی مراحل چند تفری را بعنوان اسارت بچنگ آوری و بخواهی «مراه خود ببری سودی از آنان نخواهی دید» زیرا آنان غلامانی خواهند بود بد اندیش و بد رویه و حاضر نخواهند شد که طرز معیشت خود را عوض کنند .

سردار یونانی پیام صاحب طلبانۀ آنرا پذیرفت ، و از لشکر کشی و تسلط بر خاک عربستان منصرف شد .

دوم - بخش مرکزی و شرقی که آنرا «صحرای عرب» می نامند ، و منطقه «نجد» که جزء همین قسمت است ، سرزمینی است مرتفع و دارای آبادهای مختصری است ، بعد از تسلط سعودیها ناحیه ریاض که پایتخت آنان است از مراکز مهم عربستان شده است .

سوم - بخش جنوب غربی شبه جزیره ، که آنرا «یمن» می نامند ، طول آن از شمال بجنوب در حدود هفتصد و پنجاه کیلومتر و از غرب بشرق در حدود چهار صد کیلو متر است و مساحت این کشور را شصت هزار هزار میل مربع تخمین زده اند ولی وسعت آن سابق بر این بیش از این بوده که قسمتی از آن در نیم قرن اخیر تحت الحمايۀ بعضی از دول غربی قرار گرفته است از این لحاظ حد شمالی آن نجد و حد جنوبی نواحی تحت الحمايۀ ، و از مغرب

بدزیای سرخ و از مشرق بصحرای «الربع الخالی» منتهی میشود. از شهرهای معروف یمن؛ شهر تاریخی «صنعا» است که در گذشته مرکز حکومت یمن بوده و شهر «تعز» پایتخت امروزی یمن میباشد و بنادر معروف یمن را بندر «الحدیده» که بندر بزرگی است در کنار دریای سرخ؛ تشکیل میدهد.

ناحیه یمن بر نعمت ترین نقطه ایست که در جزیره دیده میشود و تمدن های درخشان و با عظمت زیاد بخود دیده است، یمن مقرر سلطنت ملوک «تباغه» (جمع تبع) بود و آنان سالیان بسیار در یمن حکومت کردند، یمن قبل از اسلام مرکز مهم تجارت بود، و در حقیقت چهارراه عربستان بشمار میرفت، و معادن ذرخیز عجیبی داشت، و طلا و نقره و احجار گریمه آن بخارج کشور صادر میگردد.

آثار و نمونه های تمدن آن روز یمن تا امروز باقیست، مردم باهوش یمن در آن دورانیکه وسائل کارهای سنگین در دست بشر نبود، توانسته بودند با همت بلند خود بناهای جالب و مرتفع، برپا سازند.

سلطین یمن حکومت های بی منازعی داشتند؛ ولی در عین حال؛ از اجراء نظامنامه حکومت، که دانشمندان یمن تصویب و تدوین کرده بودند، خودداری نمی کردند و در قسمت کشاورزی، و باغ داری، گوی سبقت را از دیگران ربوده بودند، و یک آئین نامه دقیق برای کشت و زرع زمینها؛ و آبیاری مزارع و بستن تپه تهیه کرده و در مورد اجراء گذاشته بودند.

از این جهت از هر لحاظ کشورشان از کشورهای ممتاز وراقی آن دوران شمرده میشد.

«گوستاد لیون» مورخ معروف فرانسوی درباره یمن می نویسد: در تمام عربستان نقطه ای خرم تر و حاصلخیز تر از یمن نیست.

«ادریسی» مورخ شهر قرن ۱۲ در باره شهر صنعا چنین می نویسد: «آجا دار السلطنه عربستان و پایتخت یمن است و ابنیه و قصور این شهر، معروف دنیا است منازل و مساکن معمولی شهر با سنگهای تراشیده بنا شده.»

آنار شکفت آوری که در حفازیهها و کارشهای اخیر توسط خاورشناسان بدست آمده، تمدن شکفت انگیز دوران گذشته یمن را در قسمت های مختلف آن * مأرب و صنعا و بلقیس * تصدیق مینماید.

در مأرب (همان شهر معروف سبا) قصورعالیه که دروازهها و طاقهای آن از طلا زینت یافته بود وجود داشت و ظروف طلا و نقره و همچنین تخت خواب های فلزی موجود بود.

از آثار تاریخی * مأرب * سده معروف آن می باشد و هنوز آثار آن باقی و آن

بوسیله سیلی که بنام سیل * عرم * در قرآن یاد شده است خراب گشت.

* * *

ما بهمین مختصر از تشریح وضع عربستان اکتفا می نمائیم زیرا عرض بیان تاریخ اسلام است، ولی برای شناساندن آن ناچار بودیم شمه ای از وضع تاریخی و جغرافیایی محل که ستاره تمدن اسلام در آنجا طلوع کرده است بطور اختصار ذکر کرده و بقیه را بکتاب های جغرافیایی و تاریخی دانشمندان ارجاع می دهیم. بخواست خدا در شماره آینده بوضع عرب قبل از اسلام می پردازیم تا ببینیم اعراب در آن زمان در چه وضعی زندگی میکردند و پایه گزار اسلام از میان چگونه افرادی قیام کرد.

رویکار علوم انسانی و مطالعات ترکیبی
در قالب جامع علوم انسانی

در این کتاب به بررسی جامع علوم انسانی پرداخته شده است. این کتاب به بررسی جامع علوم انسانی پرداخته شده است. این کتاب به بررسی جامع علوم انسانی پرداخته شده است.

در این کتاب به بررسی جامع علوم انسانی پرداخته شده است. این کتاب به بررسی جامع علوم انسانی پرداخته شده است. این کتاب به بررسی جامع علوم انسانی پرداخته شده است.

در این کتاب به بررسی جامع علوم انسانی پرداخته شده است. این کتاب به بررسی جامع علوم انسانی پرداخته شده است. این کتاب به بررسی جامع علوم انسانی پرداخته شده است.